

Albina Nečak Lük,

*Pedagoški inštitut Univerze
Edvarda Kardelja v Ljubljani*

Priljeno: 15. 12. 1987

RAZISKOVANJE DVOJEZIČNOSTI V JUGOSLOVANSKEM PROSTORU

POVZETEK

Namen prispevka je podati splošni pregled raziskovanja dvojezičnosti, ki ga opravljajo raziskovalci v Jugoslaviji. Avtorica se je omejila na prikaz proučevanja pojavni oblik dvojezičnosti pri jugoslovanskih narodov, in narodnosti ki živijo v sosednih državah kot narodne manjšine, oziroma pri delih jugoslovanskih narodov in narodnosti, ki so začasno ali stalno zaposleni v tujini.

Poskusu razmejitve raziskovalnega področja glede na interes posameznih znanstvenih disciplin in interdisciplinarnih pristopov sledi pregled zgodovine raziskovanja dvojezičnosti pri nas z opisom osnovnih motivov, ki so spodbujali znanstveno zanimanje in delo.

V prikazu so razikave razvrščene glede na predmet raziskovanja, ki je v ospredju zanimanja raziskovalca in sicer na: 1) raziskave, ki v prvi vrsti proučujejo spremembe, ki nastajajo v jezikovnem tkivu jezikov v stiku; 2) raziskave, ki proučujejo zlasti kognitivne, osebnostne in govorne značilnosti dvojezičnega govorca; 3) raziskave, ki želijo proučiti korelacijo med prisotnostjo dveh jezikov v družbi ter družbeno ekonomskim položajem posameznih narodnostnih skupnosti oziroma prepoznati značilnosti dinamike dvojezične integracije v večjezičnih družbah.

Narodnostna sestava prebivalstva Jugoslavije je izjemno pestra tudi v okviru sicer razgibane etnično-demografske podobe Evrope. Poleg kulturne raznolikosti je za Jugoslavijo značilna tudi močna jezikovna razčlenjenost, ki zaradi svoje družbene relevantnosti zahteva vsestransko politično in znanstveno pozornost. Potreba po ustreznih jezikovni politiki in jezikovnem planiranju v večnarodnostni družbi izhaja iz narave in funkcije jezika. Gre za znano dejstvo, da jezik ni le sredstvo sporazumevanja in delovanja ter prenašalec vsebine. »Jezik sam je vsebina, je merilo lojalnosti in sovraštva, kazalec družbenega statusa in osebnega odnosa, je označevalec položajev in tem kakor tudi družbenih ciljev ter polja interakcije, z močnim vrednostnim nabojem v vsaki govorni skupnosti« (14).

Zivljenje ljudi različnega narodnostnega porekla in različnega jezika na skupnem prostoru poraja dvojezičnost kot individualni in družbeni pojav. Tematika dvojezičnosti sodi v širše področje jezikov v stiku in je predmet raziskovanja različnih ved. Pri proučevanju dvojezičnosti je mogoče v središče znanstvenega zanimanja postaviti enega od naslednjih vidikov: človeka, družbo, jezik.

¹ V prikazu raziskovanja dvojezičnosti v jugoslovanskem prostoru se bom omejila na raziskave, ki so jih opravili jugoslovanski raziskovalci in zajemajo dvojezičnost na narodnostno mešanih območjih jugoslovanskih republik in pokrajin ter na območjih zunaj SFRJ, kjer živijo deli narodov Jugoslavije kot narodne manjšine ali kot migranti. Ob tem, da je gradivo o raziskovanjih raztreseno po številnih strokovnih publikacijah v Jugoslaviji in zunaj nje lahko želja po izčrpnem pregledu ostane le želja.

Dvojezičnost je torej mogoče proučevati z vidika posameznika, to je njegove sporazumevalne sposobnosti v dveh jezikih, njegovega udejanjanja v družbi v dveh jezikih in njegovega doživljanja obeh jezikov. Približati se ji je mogoče iz zornega kota medsebojnega učinkovanja jezikov in družbenih struktur in procesov, to pomeni ugotavljati korelacijo med prisotnostjo dveh jezikov v določeni družbeni skupnosti in trendi družbenega, gospodarskega in kulturnega razvoja posameznih narodnostnih skuposti, ki jo sestavljajo, in družbene skupnosti kot celote. Znanstveno radovednost je mogoče usmeriti predvsem na dogajanja v jeziku, na spremembe, ki nastajajo v tkivu jezikov v stiku, upoštevaje naravnost družbe do določenega jezika in njegovih govorcev.

Orisani poskus opredelitve raziskovalnega področja kaže, da gre za problematiko, ki jo je mogoče celovito obravnavati le ob tvornem vključevanju, medsebojnem sodelovanju in prepletanju različnih znanstvenih disciplin, Globinski vpogled v fenomen dvojezičnosti ponuja v prvi vrsti delo raziskovalcev s področja jezikoslovja, psihologije in sociologije, svoj delež pri osvetlitvi posameznih vidikov pojava pa prispevajo še zgodovina, pravo, politologija, demografija, geografija, pa tudi pedagogika, defektologija in nekatere veje medicine, če se spomnimo tudi ved, ki obravnavajo posebne, vendar ne zanemarljive ali obrobne vidike dvojezičnosti. Poleg monodisciplinarne obravnave pa tematika dvojezičnosti naravnost terja ne le soočanje dognanj posameznih ved in povezovanje posameznih znanstvenih disciplin v večdisciplinarno zasnovano raziskovanje, temveč tudi interdisciplinarni pristop, ki vodi k zlitju posameznih disciplin ter v takšni interdisciplinarni povezavi k oblikovanju enovitega sistema hipotez ter metodologije raziskovanja. Tematika dvojezičnosti je zaradi svoje imanentno interdisciplinarne narave gotovo v veliki meri spodbudila oblikovanje novih ved, kakor so sociolingvistika, sociologija jezika, psiholingvistika, socialna psihologija jezika in drugih porajajočih se ved, ki izgrajujejo lestno teoretsko in metodološko podstavo.

Zgoraj povedano kaže, da je raziskovanje dvojezičnosti kompleksno in da je raziskave o dvojezičnosti težko zamejiti v območje posameznih ved. Pri proučevanju dvojezičnosti v Jugoslaviji so se do danes raziskave zgostile zlasti okrog sociolingvistike in psiholingvistike in tematiko razčlenjujejo z jezikovnega, psihološkega ali družbenega zornega kota.

Preden opravimo pregled raziskovanja po tematskih enotah, je morebiti umesten kratek ekskurz v zgodovino raziskovanja dvojezičnosti v Jugoslaviji. Začetki sistematičnega zanimanja za proučevanje dvojezičnosti segajo v konec petdesetih letih in so povezani z reformo šolstva na narodnostno mešanih območjih v Jugoslaviji ter z preureditvijo slovenskega šolstva v Avstriji. O tem priča dokumentirano spremljanje raziskovanja v svetu (strokovnjaki iz Jugoslavije sodelujejo na znanstvenem posvetu o dvojezičnosti v Aberysthwithu v Walesu že leta 1959), ki so ga vzpodbudile priprave na uvedbo dvojezičnega pouka v Prekmurju in v Vojvodini. V Vojvodini se v šolskem letu začne eksperimentalno proučevanje različic dvojezičnega pouka (22; 34).

Na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani začne ob raziskovalnih oddelkih za proučevanje položaja Slovencev v Avstriji in Italiji leta 1965 delovati raziskovalni oddelek za splošna teoretska vprašanja in tematiko mednacionalnih odnosov v SFRJ, ki intenzivno zbira literaturo in dokumentacijo tudi s področja dvojezičnosti. V preverjanje ustavnosti dvojezičnega šolstva v Prekmurju leta 1969 se je Inštitut vključil z znanstveno argumen-

tacijo o izkušnjah z dvojezičnostjo v šoli v Vojvodini, Belgiji in Luksemburgu (11) ter o dognanjih različnih znanstvenih disciplin o fenomenu dvojezičnosti (10), medtem ko je rezultate o preverjanju pedagoške ustreznosti modela podal Zavod za šolstvo SR Slovenije (52).

Od druge polovice sedemdesetih let opazimo nov zagon pri proučevanju dvojezičnosti, zlasti zaradi razmaha večdisciplinarnega in postopnega razvoja interdisciplinarnega pristopa. Ta razcvet velja pripisati med drugim tudi delovanju Društva za uporabno jezikoslovje Jugoslavije (oziroma današnje Zveze društev za uporabno jezikoslovje Jugoslavije, v katero se vključujejo republiška in pokrajinska društva), ki je tematiki dvojezičnosti posvetilo veliko pozornosti na svojih kongresih, konferencah in v svojih publikacijah ter vzpodbujalo sodelovanje strokovnjakov. Poleg letopisov društva (*Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije*), ki od prve številke iz leta 1977 do št. 7—8 iz leta 1984, objavlja tudi študije o dvojezičnosti, ki bralcu ponudijo spoznanja o tem vprašanju iz vseh jugoslovanskih okolij, zaslužijo posebno pozornost zborniki s tematskih konferenc. Posebej naj opozorimo na naslednje:

- »Jezik u društvenoj sredini«, Novi Sad 1976 (6),
- »Jezičnite kontakti vo jugoslovenskata zaednica«, Ohrid 1984 (73).
- »Dvojezičnost — individualne in družbene razsežnosti«, Ljubljana 1984 (51),
- »Jeziki manjšin in družbena komunikacija«, Ljubljana 1987 (68).

Med konferencami, ki so zaradi narave obravnavane problematike v veliki meri obsegle tudi fenomen dvojezičnosti, je treba izpostaviti konferenco OECD »Vzgoja in izobraževanje v večkulturnih družbah« v Ljubljani 1985. leta.

Poleg navedenega velja opozoriti na vse bolj sistematično pozornost problematiki naših zdomcev in njihovih otrok, kar je vzpodbudilo organiziranje projektov o tej temi in objavljanje izsledkov tudi s področja dvojezičnosti v strokovnih revijah. Specializirana periodična publikacija Centra za raziskovanje migracij in narodnosti v Zagrebu *Migracijske teme*, ki izhaja od leta 1985 štirikrat na leto, je zanimiva tudi za vsakogar, ki ga zanima dvojezičnost. Med klasične publikacije, ki obravnavajo narodnostno tematiko in s tem tudi vprašanja dvojezičnosti sodi revija Inštituta za narodnostna vprašanja v Ljubljani *Razprave in gradivo*.

Cepprav je razvrščanje raziskav glede na vidik obravnave odvisno od subjektivne presoje razvrščevalca, saj se posamezni disciplinarni vidiki pogosto prekrivajo, je v splošnem pregledu pogojno mogoče v Jugoslaviji zaokrožiti naslednje raziskovalne pristope:

1. raziskave, ki obravnavajo v prvi vrsti pojave v strukturi jezika zaradi stičnega jezikovnega položaja
2. raziskave, ki jih zanima zlasti dvojezični posameznik
3. raziskave, ki so usmerjene predvsem k proučevanju dinamike sporazumevanja v večjezični družbi in njenih segmentih — posameznih narodnostnih skupnostih.

1. Proučavanje strukture jezikov v stiku

Zasnovane na metodologiji raziskovanja jezikoslovne znanosti, zlasti primerjalnega jezikoslovja pa tudi kontrastivne analize, imajo tovrstne raziskave v Jugoslaviji najdaljšo časovno in najširšo prostorsko razsežnost. V glav-

nem gre za proučevanja besedišča in skladnje v stičnem jezikovnem položaju nastalih tekstov ali zapisov oziroma posnetkov govora govorcev z jezikovno mešanih območij. Raziskave o vplivu jezikov v stiku na strukturo posameznega jezika opravljajo zlasti na inštitutih in stolicah za posamezne jezike na večini univerz v Jugoslaviji. Uporabnost tovrstnih raziskav je pomembna zlasti za pripravo glotodidaktičnega gradiva. V ilustracijo navajamo nekatere tovrstne študije:²

- turcizmi v srbohrvaškem jeziku (64)*,
- vplivi turškega jezika pri oblikovanju besed v albanskem jeziku (26)*,
- nekateri skupni izrazi albanske in srbohrvaške leksike (1)*
- romunske izposojenke v srbohrvaškem jeziku (80)*,
- poimenovanje sorodnikov v srbohrvaškem, slovaškem, madžarskem in nemškem jeziku (79)*,
- vpliv srbohrvaške sintakse na slovaški knjižni jezik v Vojvodini (36)*,
- srbohrvaško-italijanska dvojezičnost v Istri (23)*,
- časovni odnosi v italijanskem in slovenskem jeziku (42)
- slovensko-italijanska dvojezičnost v Istri (62),
- madžarske besede v prekmurščini (20).

Sem je treba prišteti tudi leksikološko delo, zlasti s področja sobodne samoupravne politične terminologije v jezikih narodnosti Jugoslavije, pa tudi raziskovanja s področja normiranja jezikov nekaterih narodnosti (n. pr. albanskega, romskega).

2. Proučevanje značilnosti dvojezičnega posameznika

Zivljenje z dvema jezikoma ali v dveh jezikih poraja vrsto za pod naslednje skupne imenovalce:

- govorni razvoj in sposobnost sporazumevanja dvojezičnega posameznika,
- spoznavni razvoj dvojezičnega posameznika
- osebnotni razvoj dvojezičnega posameznika.

Proučevanje govornega, spoznavnega in osebnotnega razvoja dvojezičnega posameznika v večjezičnem okolju zahteva longitudinalno opazovanje in preverjanje posameznih vidikov in stadijev razvoja. Večina študij prihaja iz Vojvodine, ki bo jo lahko označili kot naraven laboratorij za tovrstna raziskovanja. Raziskovalci so za subjekte raziskovanja izbrali bodisi posamezne otroke bodisi skupine otrok.

Pozornost širše strokovne javnosti so zbudila zlasti dognanja dr. Melanije Mikeš, ki je sistematično spremljala in analizirala glasovni razvoj svojih dveh hčera v madžarskem in srbohrvaškem jeziku od njenega rojstva do konca drugega leta ter opravila določene primerjave z glasovnim razvojem enojezične, v srbohrvaškem jeziku vzgajane deklince (37).

V projekt Inštituta za pedagogiko in Katedre za psihologijo Filozofske fakultete v Novem Sadu so vključene raziskave s področja eksperimentalne psiholingvistike (vprašanja o interakciji med jezikovnimi sistemi dvojezičnih govorcev ter ugotavljanje vrst in tipov dvojezičnosti: koordinirana-sestavljena, uravnotežena-dominantna dvojezičnost), proučevanje razvojno psihološ-

² Primeri označeni z znakom * so citirani iz študije »Pregled tipova i metoda istraživanja višjejezičnosti u Jugoslaviji« (7).

kih vidikov madžarsko-srbohrvaške dvojezičnosti (ugotavljanje odnosa med zgodnjo, v predškolskem obdobju pridobljeno dvojezičnostjo ter razvojem govornih in splošnih kognitivnih funkcij) ter proučavanje določenih vidikov dvojezičnosti, ki sodijo v področje pedagoške psihologije in uporabne psiholingvistike (vloga motivacije in sposobnosti pri učenju jezikov) (17; 19; 18). Proučevanje navedenih vidikov dvojezičnosti v Vojvodini je pomembno zlasti zaradi preverjanja teoretičnih izhodišč in v drugih dvo- in večjezičnih okoljih dognanih psiholingvističnih zakonitosti govornega in kognitivnega razvoja dvojezičnega posameznika, ki so jih vojvodinske raziskave potrdile.

Raziskovanje določenih vidikov kognitivnega in osebnostnega razvoja dvojezičnih predšolskih otrok je bilo opravljeno v okviru projekta o dvojezični vzgoji in izobraževanju v Prekmurju Pedagoškega inštituta pri Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani. Avtor je analiziral značilnosti psihosocialnega razvoja otrok v dvojezični, slovensko-madžarski pripravi na šolo (mali šoli) ter opravil določene primerjave z razvojem otrok v slovenskih oddelkih priprave na šolo (21).

Psihosocialno komponentno vključujejo raziskave o korelaciji med etnično in jezikovno identiteto ter percepcijah in stališčih prebivalstva v večjezičnih okoljih. Nekatere teh raziskav se lotevajo preučevanja stališč do jezikov neposredno (62), druge pa prihajajo do določenih spoznanj posredno ob ugotavljanju odnosa do narodnostne pripadnosti (15).

V to področje sodijo tudi v zadnjem času vse številnejše raziskave o določenih vidikih sporazumevalne sposobnosti dvojezičnih govorcev v maternem in drugem jeziku (v jugoslovanski literaturi pogosto naletimo na poimenovanje »jezik družbenega okolja«). Največkrat gre za ugotavljanje jezikovne sposobnosti dvojezičnih govorcev, torej za preverjanje skladnosti izražanja v določenem jeziku s slovničnimi pravili tega jezika. Subjekti raziskovanja so povečini učenci višjih razredov osnovnih šol in srednješolci; veliko gradiva je zbranega med otroki naših zdomcev v zahodni Evropi. Gre v prvi vrsti za aplikativne raziskave, namenjene pedagoški praksi. Primeri tovrstnega proučevanja dvojezičnosti so:

- proučevanje interference med maternim in drugim jezikom (27; 75; 40; 2; 72; 76; 55; 8; 54),
- proučevanje besedišča dvojezičnih govorcev (9; 56).

Sem lahko uvrstimo tudi projekt Pedagoškega inštituta v Ljubljani, ki je leta 1984 začel sondažno raziskavo v dvojezičnih vzgojno izobraževalnih organizacijah v Prekmurju (46; 78; 21) in je na podlagi rezultatov te eksploracije uvedel inovacijo pri pouku maternega in drugega jezika na nižji stopnji dvojezične šole. Med sestavine te raziskave sodi tudi ugotavljanje jezikovne sposobnosti učencev v njihovi materinščini in v drugem jeziku in longitudinalno spremljanje razvoja te sposobnosti (44). Na narodnostno mešanem območju obalnih občin pa teče raziskava o razvoju govornih sposobnosti v drugem jeziku pri otrocih v oddelkih priprave na šolo (77).

3. Proučevanje družbenih razsežnosti dvojezičnosti

V okviru proučevanja družbenih implikacij dvojezičnosti so se raziskovalci zadržali v prvi vrsti pri proučevanju rezultatov začrtane jezikovne politike v praksi, kakor se izraža v institucionalno zagotovljenih možnostih za rabo dveh jezikov na eni strani ter v sporazumevalni dejavnosti govorcev na narodnostno mešanih območjih na drugi strani. Raziskovalci so opravili pro-

učevanje govorne dejavnosti v večjezičnem okolju zlasti na osnovnošolski in srednješolski populaciji in v organizacijah združenega dela. Prav tako jih je zanimala povezava med dvojezičnostjo in družbeno promocijo pripadnikov narodnosti.

Od druge polovice sedemdesetih let postane prav ta vidik raziskovanja jezikovne stvarnosti v Sloveniji živečih narodnosti stalna tema v raziskovalnih programih več institucij. Inštitutu za narodnostna vprašanja se pridruži-ta še Institut za sociologijo ter Inštitut za geografijo, ki je mnoge vidike dvojezičnosti osvetlil v okviru sicer na področje socialne geografije usmerjenih mladinskih raziskovalnih taborov (od leta 1974 do danes) na narodnostno mešanem območju Prekmurja. Gre povečini za longitudinalno spremljanje in preverjanje družbenih posledic uresničevanja enakopravnosti jezikov narodnosti v praksi. Sem lahko uvrstimo naslednja proučevanja:

- raziskava o uresničevanju enakopravnosti slovenskega in madžarskega jezika na narodnostno mešanem območju Prekmurja (31; 29; 30),
- raziskava o povezavi med dvojezičnostjo in družbeno mobilnostjo pripadnikov narodnosti (71; 67),
- raziskava o dvojezičnosti v organizacijah združenega dela na narodnostno mešanem območju Prekmurja (49; 50),
- raziskava o Madžarih v Dobrovniku in Slovencih v Gornjem Seniku, ki vključuje tudi psiholingvistične in sociolingvistične vidike dvojezičnosti v teh dveh vaseh (32).

Med raziskavami o obrazcih rabe maternega in drugega jezika pri učencih višjih razredov osnovnih šol in pri srednješolcih naj omenim po enaki metodologiji zasnovano raziskavo, ki je nastala po dogovoru o sodelovanju med Hungarološkim inštitutom v Novem Sadu in Inštitutom za narodnostna vprašanja v Ljubljani. Poleg prepoznavanja dejavnikov, ki določajo izbiro maternega in drugega jezika pri sporazumevanju v različnih govornih položajih, o različnih temah in z različnimi sogovornici v večjezičnem okolju, je raziskava vključevala primerjavo med govornim obnašanjem učencev dvojezične osnovne šole v Prekmurju ter učencev šol na večjezičnih srbohrvaško-madžarskih območjih Vojvodine in Hrvaške, upošteva socio- in etnodemografske značilnosti posameznih narodnostno mešanih okolij ter posebnosti modelov dvojezične vzgoje in izobraževanja (41; 28; 30; 43).

Raziskovanje obrazcev rabe jezika je bilo v Vojvodini opravljeno tudi v predelih, kjer živi rumunska (39), slovaška (74) in rusinska narodnost (33), na Hrvaškem in v Sloveniji pa v predelih, kjer živi italijanska narodnost ter med srednješolci s slovenskih šol v Italiji (66).

V zaključku naj opozorim na nekatere študije, ki na podlagi doganj sociolingvističnih in psiholingvističnih raziskav dvojezičnosti v jugoslovanskem prostoru ali kot izhodišče za tovrstno raziskovanje postavljajo nekatere teoretske posplošitve. Med temeljno branje se uvršča predstavitev teorije jezikovnih stikov (12; 13). Omeniti velja tudi nekatere tipološke raziskave, kakor so:

- tipologija dvojezičnosti v vzgojnoizobražalnem sistemu Vojvodine (38),
- psihološka in sociolingvistična tipologija dvojezičnosti (3),
- ter nekatere monografske obdelave dvojezičnosti (71; 45).

Kakor kaže ta, gotovo ne izčrpen prikaz raziskovanja dvojezičnosti v jugoslovanskem prostoru, je bera obilna, vendar še zdaleč ne pokriva družbenih potreb po znanstveno preverjenih spoznanjih o dvojezičnosti. Poleg materi-

alne podlage za raziskovanje je v prihodje za hitrejše in poglobljeno spoznavanje te problematike gotovo nujna sistematična vzgoja raziskovalnega podmladka in timsko delo.

LITERATURA

1. Ajeti, I. »Neki zajednički izrazi šiptarske i srpskohrvatske leksike«. *Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini*, 1966, III, 1—7.
2. Бачвански, М. »Неке особине говорног развоја деце нацих радника у СР Немачкој«, в: Мишеска Томиќ (ур.), Јазичните контакти во југословенската заедница. Скопје, 1984.
3. Bogliun-Debeljuh, L. »Psihološka i sociolingvistička tipologija i pokušaj njenog prikazivanja na dvojezičnom području [Istre i Rijeke]«, в: Nećak-Lük, A.; Štrukelj, I. (ur.) *Dvojezičnost in družbene razsežnosti*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje SR Slovenije, 1984.
4. Bugarski, R. (ur.) *Jezik i društvo*. *Kultura*, 1974, 25, Beograd.
5. Bugarski, R. *Jezik u društvu*. Beograd, 1986.
6. Bugarski, R.; Ivir, V.; Mikeš, M. (ur.) *Jezik u društvenoj sredini*. Novi Sad: Društvo za primenjenu lingvistiku Jugoslavije, 1976.
7. Bugarski, R.; Mikeš, M. »Pregled tipova i metoda istraživanja višejezičnosti u Jugoslaviji«, в: Nećak-Lük, A.; Štrukelj, I. (ur.) *Dvojezičnost in družbene razsežnosti*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje SR Slovenije, 1984, 117—124.
8. Burzan, M. *Interferencija u predikatu srpskohrvatske rečenice u jeziku učenika mađarske narodnosti*. Novi Sad, 1984.
9. Dimitrijević, N.; Dorđević, D. *Ispitivanje leksičke spremnosti kod monolingvalnih i bilingvalnih učenika osnovne škole*. Beograd, 1978.
10. Drušković, D. »Dvojezična vzgoja in izobraževanje«, *Teorija in praksa*, Ljubljana, 6, 1969, 10, 1462—1478.
11. Drušković, D.; Lük, A.; Zorn, T. *Gradivo za pogled na družbeno-politično motivacijo dvojezičnega šolstva*. Elaborat Inštituta za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 1970.
12. Filipović, R. *Kontakti jezika u teoriji i praksi*. Zagreb: Školska knjiga, 1971.
13. Filipović, R. *Teorija jezika u kontaktu*. Zagreb: JAZU i Školska knjiga, 1986.
14. Fishman, J. A. *Sociologija jezika. Interdisciplinarni društvenonaučni pristup jeziku u društvu*. Sarajevo, 1978.
15. Đurić, Đ. *Psihološka struktura etničkih stavova mladih*. Novi Sad, 1980.
16. *Godišnjak saveza društava za primenjenu lingvistiku (1977—)*, i- 7/8, (ur.: Bugarski, R.; Ivir, V.; Riđanović, M.). Beograd, Zagreb, Sarajevo.
17. Gene, L. *Rana dvojezičnost i kognitivni razvoj*. Novi Sad, 1981.
18. Göncz, L. *A kétnyelvűség pszichológiája*. Novi Sad, 1985.
19. Göncz, L. »Psihološka ispitivanja mađarsko-srpskohrvatske dvojezičnosti u Vojvodini — rezultati desetogodišnjeg istraživanja«, в: Nećak-Lük, A.; Štrukelj, I. (ur.) *Dvojezičnost-individualne in družbene razsežnosti*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje SR Slovenije, 1984.
20. Hanc-Krapec, L. *Mađarske besede v prekmurščini*. Diplomsko delo, Filozofska fakulteta Univerze E. Kardelja v Ljubljani. Ljubljana, 1981.
21. Horvat, L. »The Role of Pre-School Education and Preparatory Classes in a Bilingual Environment and the Child's Cognitive and Socio-Emotional Development«, в: *Vzgoja in izobraževanje v večkulturnih družbah, Razprave in gradivo*, Ljubljana, 1986, 18, 121—124.

22. »Iskustva iz jednogodišnjeg eksperimentalnog rada na uvođenje dvojezične nastave«, *Bilten Centra za usavršavanje nastavnika Autonomne pokrajine Vojvodine*, 1960, 5, Sremski Karlovci.
23. Jernej, J. »O pitanjima dvojezičnosti u istarskoj regiji«, v: Bugarski, R.; Ivir, V.; Mikeš, M. (ur.) *Jezik u društvenoj sredini*. Novi Sad: Društvo za primenjenu lingvistiku Jugoslavije, 1976. 102—108.
24. *Jezik i nacionalni odnosi. Sveske*, 1985, 9, Sarajevo.
25. *Jezik i praksa/Gjuha dhe praktika/Dil ve praktik*. Glasilo Društva za primenjenu lingvistiku Kosova. (1985—).
27. Keck, B. »Az egyes számi halmazotallány és az állítmány számbeli egyeztetése a magyar és a szerbhorvát nyelvben«. *Hungárologiai Közlemények*, 1977, 30—31, 69—90.
28. Lük, A. »Govorno obnašanje učencev dvojezičnih šol«, v: *Dvojezično šolstvo 1959—1979* (Lendava), 1979, 57—85.
29. Lük, A. »Kontaktna madžarsko-slovenska in italijansko-slovenska področja, v: Bugarski, R.; Ivir, V.; Mikeš, M. *Jezik u društvenoj sredini*. Novi Sad: Društvo za primenjenu lingvistiku Jugoslavije, 1976. 91—102.
30. Lük, A. »Raba madžarskega in slovenskega jezika med učenci v Prekmurju«. *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku*, 1979, 5, 75—85.
31. Lük, A. »Raziskovalna naloga o problemih slovensko-madžarske dvojezičnosti v Prekmurju«. *Misao*. Novi Sad, 1975, 5, 19.
32. *Madžari in Slovenci — Sodelovanje in sožitje ob jugoslovansko-madžarski meji*, Ljubljana, 1987.
33. Međeši, H.; Beserinji, V. »Upotreba maternjeg i nematernjeg jezika kod srednjoškolske omladine rusinske narodnosti u SAP Vojvodini«. *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku*, 1979, 3, 95—99.
34. Melvinger, Z.; Bakovljević, M. »Neka iskustva za područja dvojezične nastave«. *Pedagoška stvarnost*, 1960, 10, 673—684.
35. *Migracijske teme — Časopis za istraživanje migracija i narodnosti*, Zagreb: Centar za istraživanje migracija i narodnosti. (1985—).
36. Mijavec, M. »O uticaju srpskohrvatskog jezika na slovački književni jezik u Vojvodini na sintaksičkom planu«. *Godišnjak Saveza društava za primenjenu lingvistiku*, 1983, 7—8, 612—622.
37. Mikeš, M. *Glasovni razvoj govora dvojezične dece*. Novi Sad, 1974.
38. Mikeš, M. »Tipologija dvojezičnosti u vaspitno-obrazovnom sistemu Vojvodine«. *Kultura*, 1974, 25, 147—167.
39. Mikeš, M.; Bulik, I. D. »Obrasci upotrebe maternjeg i nematernjeg jezika kod srednjoškolske omladine rumunske narodnosti u SAP Vojvodini«. *Radovi Simpozijuma o jugoslavensko-rumunskim jezičko-dijalektnim interferencijama i filološkim paralelizmima*. Pančevo—Zrenjanin, 1977, 281—292.
40. Mikeš, M.; Junger, F. *Rekcijski odnosi u glagolskoj sintagmi*. Novi Sad, 1979.
41. Mikeš, M.; Junger, F.; Lük, A. »On bilingualism in Yugoslavia«, *Survey — Pregled* Sarajevo, 6, 1979, 1, 34—48.
42. Miklič, T. *Kriteriji izbore med perfektom in imperfektom v italijanščini v primerjavi s kriteriji izbore med dovršniki in nedovršniki v slovenščini*. Filozofska fakulteta. Ljubljana, 1981.
43. Molnár Csikós, L. »Upotreba jezika na javnom mestu«. *Godišnjak društava za primenjenu lingvistiku*, 1981—1982, 4—5, 361—363.
44. Nećak-Lük, A. A kétnyelvű oktató-nevelő munka, mint a szennyiség fejlődés és a népek közötti együttélés tényezője. A Békéscsábai nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia előadásai. Budapest—Békéscsaba, 1986, 234—248.
45. Nećak-Lük, A. *Družbene razsežnosti dvojezičnosti na narodnostno mešanem območju Prekomurja*. Disertacija. Ljubljana, 1983.

46. Nečak-Lük, A. *Dvojezična vzgoja in izobraževanje — dejavnik osebnostnega razvoja in sožitja med narodi*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 1987.
47. Nečak-Lük, A. »Education in Multicultural Societies and its Social Implications«, v: *Vzgoja in izobraževanje v večkulturnih družbah. Rasprava in gradivo*, 1986, 18, 309—313.
48. Nečak-Lük, A. *Motivacija za učenje in rabo maternjega in rabo maternjega in drugega jezika v večjezičnem okolju*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 1987.
49. Nečak-Lük, A. »Nekateri vidiki rabe madžarskega jezika na širem območju Pomurske regije«. v: *Vloga regij v razvoju slovenske družbe*. Murska Sobota, 1984, 171—177.
50. Nečak-Lük, A. *Uresničevanje enakopravnosti madžarske narodnosti v OZD na narodnostno mešanem območju Prekomurja*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 1984.
51. Nečak-Lük, A.; Štrukelj, I. (ur.) *Dvojezičnost — individualne in družbene razsežnosti*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje SR Slovenije, 1984.
52. Novak, A. *Strokovna analiza dvojezičnega (slovensko-madžarskega) šolstva v Pomurju I. in II. del*. Ljubljana, 1970.
53. Pavlinić-Wolf, A. »Definicije materinskega jezika i s njima povezani problemi«. *Migracijske teme*, Zagreb, 1985, 3—4, 57—68.
54. Pavlinić-Wolf, A.; Anić, J.; Ivezić, Z. »Jezik jugoslavenske djece koja žive u Švedskoj«. *Migracijske teme*, Zagreb, 1986, 2, 37—46.
55. Pihler, M. »Jezični razvoj dece u Gracu u dopunskoj nastavi maternjeg jezika«, v: *Мишеска Томиќ (ур.) Јазичните контакти во југословенската заедница, Скопје*, 1984, 197—202.
56. Prčić, L. »Srpskohrvatska leksika kod učenika mađarske narodnosti u mešovitoj nacionalnoj sredini«, v: Nečak-Lük, A.; Štrukelj, I. (ur.), *Dvojezičnost-individualne in družbene razsežnosti*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje SR Slovenije, 1984. 301—306.
57. Radovanović, M. *Sociolingvistika*. Beograd, 1979.
58. Rašić, N. »Neke opservacije u sociolingvističkoj situaciji jugoslavenskih Roma«. *Tražnja*. Slavonska Požega, 1986.
59. Rašić, N. »Mogući zadaci romske sociolingvistike«. *Odjek*. Sarajevo, 1986.
60. *Razprave in gradivo*. Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani. (1960—).
61. Stojanović, I. *Lingvistički aspekti dvojezičnosti jugoslovenskih učenika sa srpskohrvatskog jezičkog područja u završnim razredima osnovne škole u SRN*. Disertacija. Novi Sad, 1982.
62. Sussi, M.; Štrukelj, I. *Motivacija i stališča do učenja in rabe L1 in L2*. Ljubljana: ISU, 1983.
63. Skubic, M. »Italijanska etnija v Istri med bilingvizmom in diglosijo«, v: Nečak-Lük, A.; Štrukelj, I. (ur.) *Dvojezičnost — individualne in družbene razsežnosti*, Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje SR Slovenije, 1984, 287—294.
64. Škaljić, A. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo, 1966.
65. Štrukelj, I. »Bilingual/Bicultural Education: Problems and Prospects«, v: *Vzgoja in izobraževanje v večkulturnih družbah, Razprave in gradivo*, 1986, 18, 265—280.
66. Štrukelj, I. »Diglosija in govorno prilagajanje«, v: Nečak-Lük, A.; Štrukelj, I. (ur.) *Dvojezičnost — individualne in družbene razsežnosti*, Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje SR Slovenije, 1984, 87—96.
67. Štrukelj, I. *Dvojezičnost in družbena mobilnost pripadnikov italijanske in mađarske narodnosti v SR Sloveniji*. Ljubljana: ISU, 1978.
68. Štrukelj, I. (ur.) *Jeziki manjšin in družbena komunikacija*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje SR Slovenije, 1987.
69. Štrukelj, I. »Nekaj teoretičnih izhodišč za preučevanje dvojezičnosti«. *Sveske*, Sarajevo, 1985, 9, 101—111.

70. Štrukelj, I. »Nekateri vidiki družbene rabe jezika na narodnostno mešanem območju«. *Informatore*. Koper, 1981.
71. Štrukelj, I. *Problemi dvojezičnosti*. Ljubljana: ISU, 1976.
72. Точанац, Д. »Утицај француског језика и средине на говор деце југословенских миграната«, в. Мишеска Томиќ (ур.), јазичните контакти во југословенската заедница, Скопје, 1984. 193—196.
73. Томиќ, Мишеска О. (ур.) Јазичните контакти во југословенската заедница, Скопје, 1980.
74. Турчан, Ј. »Obrasци upotrebe maternjeg i nematernjeg jezika kod srednjoškolske omladine slovačke narodnosti u SAP Vojvodini«, в: Bugarski, R.; Ivir, V.; Mikeš, M. *Jeziik u društvenoj sredini*. Društvo za primenjenu lingvistiku Jugoslavije. Novi Sad, 1976. 67—76.
75. Турчан, Ј. »Prilog kontrastivnom proučavanju srpskohrvatskog i slovačkog jezika (Najfrekventnije greške u upotrebi padeža i leksika u srpskohrvatskom kao jeziku društvene sredine)«. *Godišnjak društava za primenjenu lingvistiku*, 1978, 2, 45—65.
76. Васић, В.; Центерхам С. »Матерњи језик као први или други«, в. Мишеска Томиќ (ур.), јазичните контакти во југословенската заедница. Скопје, 1984. 187—192.
77. Vonta, T. *Proces socializacije otrok v oddelkih priprave na šolo na narodnostno mešanih območjih obalnih občin* (Letno poročilo) Ljubljana: Pedagoški inštitut, 1986.
78. Vonta, T. *Socializacija predškolskih otrok v oddelkih priprave otrok na šolo na dvojezičnem področju Prekmurja*. Ljubljana: Pedagoški inštitut, 1986.
79. Vukovi, G. »Nazivi za obeležavanje srodnika«, в: *Kontrastna jezička istraživanja*. Novi Sad, 1980. 153—165.
80. Vuković, G. »Rumunske pozajmice u predvukovskom periodu«. в: *Radovi Simpozijuma o jugoslovensko-rumunskim jezično-dijalektalnim interferencijama i filološkim paralelizmima*. Pančevo—Zrenjanin, 1977, 525—530.

RESEARCH ON BILINGUALISM IN YUGOSLAVIA

SUMMARY

The article gives a general survey of research work on problems of bilingualism carried out by Yugoslav researchers. The author restricts her survey to works regarding the phenomena of bilingualism among Yugoslav nations and nationalities, among members of Yugoslav national minorities in neighbouring Countries and among migrants of Yugoslav origin in different parts of the world.

After an attempt at delimitating the field of research from the viewpoint of individual scientific disciplines and in regard to the interdisciplinary scientific approach, the author gives a short history of research on bilingualism in which she describes the basic motives which have stimulated scientific interest and work in this field in Yugoslavia.

Taking into consideration the particular aspects of bilingualism which have been the focus of interest of researchers, their works are grouped into three categories: 1) research into socially conditioned changes in the structure of languages in contact; 2) research on cognitive, personality and speech characteristics of the bilingual individual; 3) research investigating the correlation between bilingualism and the social structure of individual ethnic groups, or else the dynamics of bilingual interaction in multilingual societies.